

500.000 exemplars venuts a Alemanya.
Premi dels Llibreters de Madrid al millor llibre de l'any.

«Encaramado ya entre los más vendidos, se postula como uno de los libros del año.»

ANNA ABELLA, *El Periódico*

«L'addició que genera la novel·la és proporcional a la necessitat de respostes sobre els prototips de famílies.»

NÚRIA ESCUR, *La Vanguardia*

«Conté aquell ingredient màgic que es troba a les confessions a cau d'orella.»

ALBERT VITÓ, traductor

«Fascinante, abrumador, único.»

ANDRÉS TRAPIELLO, *El País*

«Una novel·la enormement important, necessària i significativa.»

JOHANNES MARIO SIMMEL, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*

«Un llibre que no pots parar de llegir.»

PETER KASTNER, *Schwäbische Zeitung*

«Una novela fuera de lo común, absolutamente absorbente.»

LOURDES VENTURA, *El Cultural*

«¡Un llibre que commou!»

MONIKA DECKER, *Kölner Illustrierte*

«Angelika Schrodorff, tú no eres como otras hijas. Angelika ha conseguido ser justa con la libertad y la personalidad de su madre sin caer en reproches ni autocomplacencia.»

JENN DÍAZ, *ABC*

«Una prueba de amor a la madre. Tan conmovedor como las primeras letras de un hijo en una hoja.»

LUIS ALEMANY, *El Mundo*

Angelika Schrobsdorff

TU NO ETS UNA MARE COM LES ALTRES

La història d'una dona apassionada

Traducció d'Albert Vitó i Godina

La Campana

La traducció d'aquesta obra ha rebut un ajut del Goethe Institut



Títol original: *Du bist nicht so wie andre Mütter*

© Angelika Schrobsdorff, 1992

© DTV Verlagsgesellschaft mbh&Co. KG, Munic

Primera edició, Hoffmann&Campe Verlag, Hamburg, 1992

<http://www.dtv.de>

Aquest llibre es va negociar a través d'Ute Küerner literary agent, Barcelona

<http://www.uklitag.com>

1a edició: novembre del 2016

© de la traducció, Albert Vitó i Godina

© Edicions La Campana

Avenir, 49, baixos, 08021 Barcelona

Tel.: 93 453 16 65

info@lacampanaeditorial.com

www.lacampanaeditorial.com

Disseny de la coberta: Núria Tremoleda

Foto de la coberta: © Getty Images

ISBN: 978-84-16863-04-4

Dipòsit legal: B. 21.793 - 2016

Fotocomposició: EdiGestió (Barcelona)

Imprès a Romanyà Valls. Capellades (Barcelona)

Tu no ets una mare com les altres,
no tens les mans envellides
ni els cabells de color blanc,
i tampoc no m'embolcalles
amb miraments desmesurats.

Primera estrofa d'un poema
que en Peter Schwiefert va
escriure per a la seva mare

Allò tan absolutament diferent

Avui, 30 de juny, el dia del seu aniversari, he recuperat el llibret allargassat i estret que tinc desat al bagul dels records. És de tapa dura, amb els marges decorats en negre i or, i les lletres daurades.

LA VIDA
de la nostra filla
ELSE

Està una mica escantonat, però, a banda d'això, sembla nou. Té noranta-vuit anys. A dins hi ha els primers rínxols de l'Else, que també tenen noranta-vuit anys, però qualsevol diria que els hi van tallar abans-d'ahir. Són de color marró; més endavant es tornen rossos, com de color de mel, i finalment, els del 1897, són rogencs com el coure. ¿Els cabells no es deterioren? ¿No es converteixen en pols? Amb la punta dels dits comprovo que el floc té un tacte sedós. Quan vaig conèixer l'Else, la meva mare, tenia els cabells de color de bronze, aspres com la crinera d'un cavall. Sempre semblava que anés despentinada, fins i tot quan acabava

de sortir de la perruqueria. Aquells rínxols curts i atapeïts eren indomables, un qualificatiu que també es podia estendre al seu caràcter. M'hauria agradat heretar-ne els cabells i la vitalitat, però en aquests dos aspectes i uns quants més he sortit com mon pare.

¡Déu meu, quants pensaments incoherents em vénen al cap quan miro aquest llibret vermell! ¡Quants records, quanta enyorança! Enyorança d'un passat viscut, però també d'un que no he viscut. El Berlín del tombant de segle. ¿Com me l'imagino? Idíl·lic, però segurament perquè forma part del passat: tramvies i autobusos de dos pisos, arrossegats per cavalls; carrers pavimentats amb llambordes i fanals de gas; mansions sòlides de color de cafè amb llet i torres «senyorials» amb grans jardins; orgues de maneta i parades de flors i de fruita, venedors de salsitxes i de diaris; els primers grans magatzems, que eren veritables palaus; sales de ball, cafeteries amb violinista, restaurants exquisits amb cambriers vestits de frac, teatres i espectacles de varietats; parcs amb diferents tons de verd superposats, edificis tan sumptuosos com ombrívols, monuments de bronze, les avingudes Kurfürstendamm i Unter den Linden, per on passejaven senyors amb trajos *Stresemann* i dames amb maneguins, barrets plens de flors i el pitram alçat per les cotilles. I envoltant la ciutat, els llacs, el riu Spree i els boscos d'avets rojos cap als quals la gent dirigia el carruatge per fer-hi un pícnic, remar una estona o beure cervesa de blat i menjar mandonguilles mentre escoltava alegres bandes militars.

El món que va viure ma mare de petita. ¿Devia ser així? ¿Tan idíl·lic? Pel que sembla, sí.

«Vaig ser la filla estimada d'uns pares afectuosos, uns pares jueus, i ja se sap que no n'hi ha de més afectuosos. Tant jo com el

meu germà Friedel, tres anys més petit, vam tenir una infantesa feliç i no ens va faltar mai de res», havia escrit.

Els apunts biogràfics que feia la seva mare, la Minna, són escadussers, i m'imagino per què: la Minna tenia un gust literari exquisit, i el llibre, que devia haver estat un regal d'algun dels seus nombrosos parents, estava farcit de poemes lamentables, com ara: «Tot floreix amb esplendor / ple d'aroma i llüissor / al voltant del bressol els àngels s'apleguen / i amb els seus balls celestials ens alegren.»

Aquest tipus de coses les definia com a «estrafolàries». La feia servir sovint, aquella paraula. Tant podia aplicar-la a un barret, com a una persona, com a unes postres o fins i tot a un concepte. Per exemple, les idees que algunes persones, sobretot els joves, tenien de l'amor eren d'allò més estrafolàries. L'amor entre un home i una dona no era sinó una il·lusió. L'únic gran amor d'una dona, l'única cosa capaç de fer-la feliç de debò, eren els fills. I per tenir-ne, calia contreure matrimoni, un matrimoni assenyat que els pares havien de planificar i pensar molt bé. El món deixava de ser important si tenies una família que et feia sentir arrecerada, que et necessitava i per la qual calia ser-hi des del primer dia i fins al darrer.

Aquella era l'actitud de la Minna i la premissa que havia marcat el seu matrimoni amb en Daniel Kirschner, un home divertit i afectuós que feia panxeta i tenia uns ulls que semblaven gotes d'aigua i un negoci de venda a l'engròs de vestits, bruses i bates. Dos anys després va néixer l'Else.

L'anunci del seu naixement, que segurament va aparèixer publicat en un diari jueu i després va acabar enganxat a la primera pàgina del llibret vermell, era més aviat modest:

DANIEL KIRSCHNER i la seva esposa MINNA (de soltera, COHN)
es complauen a anunciar-vos el naixement
d'una filla molt eixerida.
Berlín, 30 de juny del 1893.

¿Quina fila devia fer aleshores la Minna, tan menuda i delicada? Jo només l'he vista vestida de negre, mostrant només les mans i la cara, una cara allargada, prima, enfosquida per l'escepticisme i la malenconia, i que de sobte es tornava resplendent quan tenia els nêts a la vora. Ma mare em va explicar que anava de dol pel seu fill, que mai no en va superar la pèrdua. En Siegfried, a qui per sort anomenaven Friedel, havia mort el 1918 víctima de la grip espanyola. Mai no n'he vist cap foto ni l'he sentit anomenar als meus avis, perquè només amb l'esment del seu nom n'hi havia prou per enfonsar l'estat d'ànim de la Minna.

És per això que amb prou feines em puc imaginar l'aspecte que devia tenir de jove, amb vestits de colors clars i una rialla exultant als llavis. No, mai no devia estar-ne, d'exultant; contenta sí, sens dubte, perquè havia aconseguit donar sentit a la seva vida sense pretensions estrafolàries, per mitjà d'un matrimoni assenyat amb un home bondadós i afable que li havia donat una filla sana. Vés a saber si en algun moment no havia estat divertida i tot, o com a mínim més divertida que quan jo la vaig conèixer, malgrat que, en realitat, sempre havia tingut una certa tirada cap a la malenconia.

Els seus avantpassats procedien d'Espanya, i aquella sang sefardita li havia marcat la fesomia: el to clarament olivaci de la pell, els ulls ametllats i quasi negres, l'exuberància dels cabells atapeïts i arrissats que jo recordava recollits en una trena gruixuda de color gris metàl·lic. La cal·ligrafia gòtica amb què va

escriure els progressos més rellevants de la seva filla al llibret vermell és tan fina i endreçada com ho va ser ella. Hi apuntava coses com l'augment de pes, les vacunes, les primeres paraules i el dia que li van començar a sortir les dents. A les pàgines encapçalades amb el títol de «Diari» lleigeixo que, amb dos mesos i mig, l'Elsehen estrena el seu primer vestit; que amb nou mesos demostra per primer cop que és tossuda; que al cap d'un any li fan una foto (un retrat com Déu mana); que amb un any i mig ja entona les cançons infantils «Anna Marie», «Guineu que has robat l'oca» i «Desperteu-vos que ja canta l'alosa»; que amb dos anys i tres mesos sap recitar de memòria «En Pere esparracat» de dalt a baix, i que amb quatre anys i mig entra a la llar d'infants, on la fan cosir per primer cop i se'n surt amb força gràcia.

Aquestes anotacions ja ens permeten imaginar amb claredat la vida que esperava a la petita Else. Des de ben petita la van instruir i orientar cap a un matrimoni benestant que només li permetés ser dona i mare.

Sense cap mena de dubte, a casa era la Minna qui tallava el bacallà, i en Daniel ho havia acceptat sense piular. Estimava la seva muller i se'n cuidava, tot i que ella no li corresponia amb la calidesa i la tendresa que ell hauria preferit per damunt de l'impecable compliment de les obligacions conjugals. La considerava més sàvia i més culta, i és que era de més bona casa que no pas ell. En Sigmund, el pare de la Minna, havia estat metge a la Prússia Occidental; l'Aaron, el pare d'en Daniel, havia treballat de forner a la frontera amb Polònia. Ella tenia cinc germans i havia rebut una bona educació; ell en tenia vuit i amb catorze anys havia hagut de deixar els estudis. Ella havia llegit llibres i tocava el piano; ell, com els seus vuit germans, havia repartit pa i havia format part de la coral de la sinagoga. La seva mare havia

mort jove durant l'onzè part i el seu pare, un jueu ortodox, es deixava la pell a l'obrador durant el dia i dedicava les nits a llegir la Torà o a estudiar el Talmud. Després d'abandonar l'escola abans d'hora, els nou fills es van haver de buscar la vida com fos i on fos per aprendre un ofici. Tots nou van anar a parar a la prometedora ciutat de Berlín, on van assolir una posició burgesa. Ja de vell, aquell pare tan devot també es va traslladar a la capital per viure amb ells i va constatar, esglaiat, que malgrat els costums de l'ortodòxia que havia mirat d'inculcar als fills, aquests incomplien de la manera més escandalosa els preceptes del Senyor i es deixaven seduir per la descreença que caracteritzava aquells temps.

Només conec una anècdota sobre el meu besavi Aaron. Suposo que va ser per la gravetat de les seves conseqüències que l'Else no la va oblidar mai. Quan me la va explicar jo ja devia haver complert els tretze anys, perquè fins a aquesta edat Jesús era l'únic jueu de qui havia sentit parlar, a banda de mon pare.

Aquesta, doncs, és l'anècdota: amb quatre anys i mig, l'Else va començar la llar d'infants, on va entrar en contacte per primer cop amb nens cristians. Se li assemblaven en tot: reien com ella, jugaven com ella, feien entremaliadures com ella i parlaven com ella. Tanmateix, pels volts de Nadal, alguna cosa va canviar. De sobte, els nens parlaven d'una altra manera, només xerraven de coses que ella mai no havia sentit esmentar: del nen Jesús i el Pare Noel, de Josep, Maria i els Reis d'Orient, entre els quals n'hi havia un de moro. Parlaven de regals, d'arbres de Nadal, d'àngels, estels de Betlem i de pessebres amb totes les figures: el nen Jesús, la Santíssima Parella, la mula i el bou.

—Falòrnies —va tallar-la la Minna quan la seva filla va començar a atabalar-la amb preguntes sobre tot el que havia sentit—. No els facis cas.

Però l'Else els va fer cas i a partir d'aleshores no va poder pensar en res més. Fins i tot ho somiava. Poc abans de la gran festa, a la llar d'infants hi van col·locar un arbre de Nadal que els nens van guarnir amb ornaments brillants i virolats. Drets, ajuntant les mans davant d'aquella meravella, entonaven una nadala rere l'altra. L'Else, que amb un any i mig ja sabia cantar «Guineu que has robat l'oca», va captar les cançons al vol i, a casa, les va repetir davant dels pares. Aquests es van esglaiar en sentir allò d'«el Messies és nat» i van decidir mantenir allunyada la seva filla de la llar d'infants durant aquelles festivitats tan perilloses. Però el mal ja estava fet. La nena volia un arbre de Nadal com fos. Es va enrabiar i es va desfer en llàgrimes fins que els pares, enervats i també a punt de posar-se a plorar, van col·locar a casa un arbre petit amb unes quantes boletes i garlandes. L'única cosa que no van posar-hi van ser espelmes, i és que a en Daniel li feien pànic els incendis. Es va mostrar inflexible en aquest detall de les *goyim najes*, les celebracions dels no jueus. Quan van tenir preparat aquell arbret tan sòbriament guarnit i l'Else començava a entonar el «Santa Nit» amb les mans juntes, va sonar el timbre. En Daniel, assaltat per un mal pressentiment, va córrer cap a la porta, va mirar per l'espill i va veure una barba blanca oberta en forma de ventall i un gran barret negre. ¿Com es podia interpretar, allò, sinó com un senyal del Senyor?

Va tornar corrents al menjador, va agafar l'arbret i el va llançar a l'habitació dels mals endreços. A continuació, l'Else es va tirar a terra i va començar a xisclar que volia que li tornessin l'arbre. L'avi, a qui per fi li havien obert la porta, va contemplar l'escena des del llindar, amb posat seriós i sense badar boca: la seva néta, posseïda per un esperit maligne; el seu fill, amb la cara amarada de suor; la seva jove, més blanca que la paret. Que la petita s'estava

comportant de forma estrofolària, va dir per fi la Minna, i que no era gens estrany, amb tot el rebombori dels arbres de Nadal.

Hi ha arbres de Nadal pertot arreu, va dir en Daniel, i va afegir que per això la nena tenia febre i delirava.

La van ficar al llit i la Minna es va asseure amb ella, acariciant-li la cara encesa i desesperada. Va intentar consolar-la dient-li que hi havia coses més importants que els arbres de Nadal, i que de bon matí encendria les espelmes de la Hanukkà.

L'endemà, en Daniel es va asseure l'Else a la falda i la va introduir en el judaisme. Li va parlar d'un temple llunyà de l'Orient Mitjà que havia estat destruït, i d'un poble dispersat pel món sencer. Li va parlar d'un Déu únic que no duia barba blanca ni tenia cap fill. I li va dir que aquell era el seu Déu.

A l'Else li agradava molt més la història del nen Jesús. Aquell Déu sense cara ni família no li acabava de fer el pes.

Aquell episodi va obrir una primera escletxa en la vida de la petita Else, fins aleshores intacta, i si alguna cosa va comprendre va ser que, per algun motiu estrany, era diferent dels altres nens de la llar d'infants i que mai no tornaria a tenir un arbre de Nadal a casa.

Els Kirschner vivien a Bismarckstrasse, al barri de Charlottenburg, un carrer típic del centre de Berlín: ample, llarg, recte, que no destacava ni per ser bonic ni per ser lleig. Entre els edificis antics que el flanquejaven només vaig detectar una casa burgesa, panxuda i grisa, amb una peixateria de rajoles blaves als baixos. Tots els immobles de l'època devien tenir un aspecte semblant; el carrer devia ser més estret i, els arbres, més nombrosos. L'edifici on va viure l'Else des que va néixer i fins als vint-i-un anys no devia ser gaire diferent del que més endavant vaig conèixer a

Grolmanstrasse i que per a mi representava la síntesi d'un confort protector. Potser sí que era més gran i no es trobava a la planta baixa, però no hi faltaven mobles sòlids, negres i recarregats de floritures, fabricats per a generacions sedentàries, amb una vitrina farcida de figuretes de porcellana més o menys valuoses, copes de cristall tallat, objectes sacres d'argent, estovalles brodades i cortines amb volants. Sens dubte, la cuina donava a un pati interior quadrat, amb clapes d'herba i quatre arbres, i el forn que la Minna feia servir per rostir l'oca o coure les berlines de pasta brisa farcides de melmelada s'alimentava de briquetes. Aleshores els Kirschner encara tenien minyona, però en cap moment no els va passar pel cap la possibilitat de permetre-li preparar els àpats. ¿Què en sabia, una serventa cristiana, de la bona cuina jueva? La Minna era una mestressa de casa convençuda i mai no entendré per què no va transmetre ni un sol bri d'aquesta convicció a la seva filla. Tota la vida, l'Else va ser incapaç de fregir una escalopa comestible o d'agafar bé l'escombra. L'única activitat propera a les tasques de la llar que li vaig veure fer en una ocasió va ser la de rentar un mocador i estampar-lo després a les rajoles de la cambra de bany perquè s'eixugués i quedés ben lliis. Aquell mètode em va impressionar tant que encara avui dia sotmeto els meus mocadors al mateix procediment, cada vegada negant amb el cap i rient per dins. La Minna devia estar convençuda que l'Else aconseguiria trobar un bon partit, capaç de garantir-li una vida perenne de dama de saló que l'eximís d'encarregar-se de cap mena de tasca domèstica. ¡Pobra, no podia anar més errada!

Per tant, l'Else es va criar com una nena jueva de casa bona, dins un niu càlid i segur, on els pares la vigilaven en tot moment, amb les ales desplegadas, la mirada atenta i el bec esmolat, igual

que al seu estimat germà petit; a més a més, estava envoltada de tot un clan format per innumerables oncles i tietes, cosins i cosines. Era i sempre seria una criatura alegre, sana i sense complicacions, que rebentava totes les costures amb les seves ganes de viure i el seu sobrepès. La Minna i en Daniel haurien interpretat mig quilo menys com el presagi d'una infausta malaltia, i per això s'asseguraven de tenir sempre el rebost ple dels aliments preferits de la petita Else. «Els nens heu de menjar», deien sempre, i aquest lema va establir les bases de la figura que havia d'acabar adoptant la seva filla.

No obstant això, el fet que fos rodanxona no li restava encant. Sota aquells sacsons de nadó es perfilava un rostre encisador, amb uns grans ulls foscos i un nas bonic i imponent. Els cabells de color de bronze, recollits en una trena, la tenien amargada: eren llargs i gruixuts com una serp de dimensions gegantines.

—¡Posa't la trena cap endavant! —li cridava la mare cada matí, quan marxava cap a escola. La Minna vivia amoïnada en tot moment per aquella joia, perquè corria el rumor que per Berlín rondava un senyor malvat que tenia el pervers costum d'acostar-se a les nenes pel darrere i tallar-los les trenes.

L'Else va aprendre a tocar el violí i el piano, rebia classes particulars de francès, la duïen a l'òpera i al teatre, i sovint l'obsequiaven amb llibres de clàssics alemanys. Anava a una escola cristiana per a nenes perquè era la que quedava més a prop de casa i als seus pares, més encara que una escolarització no jueva, els feia por el reguitzell de possibles desgràcies amb què podia topar una col·legiala en una metròpoli. Tenia facilitat per aprendre, no s'hi havia d'esforçar gaire. Era bona alumna i queia bé als mestres i a les companyes de classe. En uns temps en què una nena de bona família havia d'exhibir un grau màxim de discreció i de gràcia

femenina, ella devia ser tota una revelació. Ja en aquella època les normes de conducta li importaven un rave i era un model de desimboltura, franquesa i impulsivitat.

Una de les poques anècdotes sobre la seva vida que li vaig sentir explicar en primera persona em va impressionar tant que encara la recordo fil per randa:

«Amb motiu de la festa de final de curs, la meva classe va organitzar una petita funció. Cada alumna havia d'interpretar alguna cosa i jo vaig decidir que cantaria la meva cançó preferida, “Va ser a Schöneberg al mes de maig”, per no haver de dedicar temps a aprendre-me-la. Va arribar el gran dia i em vaig posar el vestit més bonic que tenia, ple de blondes, rivets i volants que em feien encara més grassa del que era. A més a més, duia els cabells recollits en una trena gruixuda i una corona de flors. Però tenia setze anys i res no em feia por. La sala era plena de mestres, pares, familiars i amics. Abans que m'arribés el torn de sortir, una noia rossa molt bonica va interpretar “Margarida a la filosa”, i de sobte ja no ho vaig veure tan clar: la seva actuació em va semblar tan bonica, tan impressionant, que vaig pensar: ¡ben poca cosa puc oferir, jo, al costat d'això! Quan va haver acabat es van sentir aplaudiments, però van ser escassos i mancats d'entusiasme. A continuació em tocava a mi i vaig acompanyar la cançó amb uns passos de ball. Va estar bé, però tampoc no va ser res de l'altre món. Encara avui no m'explico el rampell que es va apoderar dels espectadors. Tots es van posar a aplaudir com uns bojos, cridant «¡Bravo!» i demanant bisos. Vaig haver de repetir la cançó sencera, i al final em vaig arrencar la corona del cap i la vaig llançar al públic. ¡Quin sarau que es va muntar!»

És una anècdota eloqüent, una mena de *leitmotiv* que va caracteritzar la primera meitat de la seva vida. Les persones, tant

si eren homes, dones o infants, feien mans i mànigues per apropar-se a ella, per sentir-ne l'escalf, l'amor, l'amistat. I l'Else demostrava la seva generositat amb molta gent, potser massa i tot, i es prodigava sense reserves, de forma altruista i sovint eixelebrada.

M'he plantejat una vegada i una altra quin devia ser el secret de la fascinació que despertava. Fins i tot ho he preguntat a persones amb qui va tenir amistat, però ningú, ni jo mateixa, no l'ha sabut ensopegar. És ben cert que era bufona de cara, intel·ligent i enginyosa, que d'amor, vitalitat i generositat en tenia a dojo i que vivia al marge de tota convenció, maquinació o pretensió. Però no era només això. A més a més, tenia un carisma que no es podia justificar amb trets físics, humans o intel·lectuals.

Quan intento descriure-la, ja sigui per a mi mateixa o per a altra gent, torno una vegada i una altra al terme «autenticitat». En un món farcit d'autoenganys, fingiments i hipocresia, l'Else era tan autèntica i elemental com només pot ser-ho una criatura de la naturalesa. I al mateix temps tenia un intel·lecte brillant: pensava amb molta més agilitat, rapidesa i independència que la majoria de dones de la seva època. En efecte, era diferent. I no només pel fet de ser jueva i, com a tal, d'exercir un cert encant exòtic, potser fins i tot prohibit, sobre els seus conciutadans alemanys, sinó pel fet d'anar a la seva i molt avançada respecte a la seva generació.

Poc abans de morir, a la seva darrera carta, em deia:

«Com a dona de la meva generació, vaig ser una novetat, una persona insòlita i sospitosa. Sobresortia pels marges, per dir-ho d'alguna manera; vaig haver de ser molt forta i crear les meves pròpies lleis. Ningú no em va ajudar, ben al contrari: en el millor dels casos m'acceptaven com una anomalia, i, en el pitjor, em consideraven una degenerada.»

Els Kirschner observaven el desenvolupament de la seva filla amb una barreja d'orgull i preocupació. La noia despertava una atenció excessiva, demostrava massa interès pel seu entorn cristià i es relacionava amb persones que a la Minna no li agradaven gens ni mica. Per exemple, ¿què l'atreïa, d'aquella Lilly tan estrafolària? Era una antiga companya de classe sobre la qual l'Else explicava un munt d'històries excèntriques: que la Lilly duia per casa un vestit indi, que encenia varettes d'encens i que declamava poemes dels quals la Minna mai no havia sentit ni un sol vers. I que el seu germà escrivia novel·les.

Que què hi trobava, a tot plegat, volia saber la mare. Que si era la roba índia o aquelles novel·les que prometien ser infames.

L'art, va respondre l'Elsa, la llibertat, tot allò que era absolutament diferent. La Minna, astorada, va brandar el cap. Com si l'Else no tingués prou cosins, prou gent jove i honesta al seu entorn que, a més a més, no eren precisament ximpls. N'hi havia un que era un geni dels idiomes, i la Selma, una noieta preciosa, tenia una veu magnífica i ja cantava en festes privades. Tots eren més dòcils que la seva filla i no tenien el cap tan ple de pardals.

En Daniel, home de bona fe, deia que allò passaria amb el temps, que l'Elschen només tenia disset anys i per això era tan vivaç i sentia tanta curiositat per la vida. Que era un tret comú de tots els joves.

En efecte, l'Elschen sentia curiositat per la vida, però sobretot per la dels cristians. Coneixia prou bé l'entorn propi i, com més gran es feia, menys li agradava el món restringit dels jueus que es dedicaven a la confecció, filisteus per a alguns intel·lectuals jueus i impresentables en societat per a l'alta burgesia jueva. L'Else en parlava més o menys en aquests termes:

«Els del nostre cercle em semblaven insuportables. Tots co-

merciaven amb teixit, cuir o pell, compartien un argot nefast i eren talossos i incultes. Em deien que havia de trobar un bon partit. Jo m'enfurismava quan els ho sentia dir. Volia casar-me, per descomptat, però per amor. Allò de buscar un bon partit era una cosa molt jueva i jo, en aquest aspecte, no em sentia gens jueva.»

Si els seus pares haguessin conegut els pensaments terrorífics que havien arrelat a la ment de la seva filla, no haurien viscut ni un sol minut de tranquil·litat. Però no només no n'estaven al cas, sinó que ni tan sols els sospitaven. Simplement no els cabia al cap que l'Else, havent rebut una educació allunyada de la doctrina cristiana i tan propera com havien pogut a la tradició jueva, pogués aproximar-se a la primera i allunyar-se de la segona. Amb tot, moltes de les coses que la seva filla havia de fer durant els propers anys no entraven dins els límits del que els era imaginable, de manera que van viure aliens a la revelació íntegra de les seves aventures. L'Else, que no s'amoïnava en absolut pel que la gent pogués pensar d'ella, sempre va excloure d'aquesta màxima tant els seus pares com les seves filles.

Amb disset anys, però, quan encara no havia deixat de ser una bona filla jueva, aquell món cristià tan ampli i lliure també a ella li semblava inassolible, i l'atracció que sentia per aquell bàndol oposat es limitava a les fantasies i als somnis. Mai no li hauria passat pel cap la possibilitat d'apartar-se del seu entorn, per molt que li desagradés i amb tots els perès que hi trobava. Estimava els seus pares i el seu germà, un nano dòcil i callat que aleshores tenia tretze anys i un talent extraordinari per a les matemàtiques. Apreciava els seus oncles i cosins, tots ells persones afectuoses, i malgrat que no practicava gaire la religió jueva, encara se sentia lligada a aquell Déu que, segons li havia dit son pare, li correspo-

nia. L'única cosa que enyorava i que erròniament creia exclusiva del cantó cristià era l'estímul d'un ambient intel·lectual. Es va llegir tots els llibres de la biblioteca del barri animada pels seus pares. Amb tot, no va aconseguir trobar-hi la mateixa complicitat quan el que li venia de gust era comentar aquelles lectures, debatre-les i aprendre'n coses. La Minna només llegia Shakespeare i Goethe; en Daniel, el diari. La Minna només volia veure obres de teatre dels seus escriptors favorits, i en Daniel preferia les comèdies o les obres de temàtica jueva. A la Minna li agradaven els concerts; a en Daniel, les òperes. Moltes vegades, però, no es posaven d'acord i s'acabaven quedant a casa.

El que més li hauria agradat a l'Else hauria estat anar cada nit a l'òpera, al teatre o a un concert, i li hauria encantat recórrer alguna vegada la ciutat de punta a punta.

Berlín. La metròpoli creixia a un ritme vertiginós, devorava amb afany el paisatge del marcgraviat de Brandenburg i exhibia una cara en contínua transformació, cada cop més apassionant: nous carrers, noves avingudes i nous bulevards; nous barris, noves construccions, noves obres d'art, nous grans magatzems, nous bars, nous establiments dedicats a l'oci, nous edificis per a la cultura, nous mitjans de transport, nous sorolls i noves olors. Una ciutat de dos milions i mig d'habitants abocats a una activitat frenètica. Dos milions i mig de persones, cadascuna amb la seva pròpia vida i la seva pròpia sort. Persones que vagarejaven, que corrien, que anaven pel carrer i anaven per feina, cases amb parets que ocultaven secrets, drames, naixements, mort, estones d'amor i estones d'avorriment. Una ciutat amb la qual l'Else sentia una gran afinitat i compenetració, tot i que desitjava poder-la explorar molt més enllà dels límits que li havien imposat els pares.

¿Què coneixia, de Berlín? Charlottenburg i les seves rodalies;

els carrers famosos per on la gent sortia a rondar, els monuments que es convertien en llocs de pelegrinatge cada diumenge; Potsdam i Grunewald, per on es passejava amb parsimònia; el castell, el parc de Charlottenburg, el Jardí Zoològic; el barri de la confecció, que era on son pare tenia la botiga; la cafeteria preferida dels seus pares, un local gegantí de dos pisos on sempre sonava música avorrida i els clients, no menys avorrits, s'atipaven de pastissos. Quan per algun motiu s'havia de desplaçar a un barri més llunyà i desconegut per a ella, hi anava acompanyada del pare o de la mare, d'un oncle o d'una tieta. Aleshores s'hi dirigien com l'atleta busca la meta, sense mirar a banda i banda, i tornaven de la mateixa manera. De vegades s'aventurava a fer una escapada furtiva pels animats carrers comercials, on regnava el bullici i l'agitació, on es barrejava gent de tots els estrats socials, des del pidolaire fins al fabricant opulent, passant per la portera i la senyorassa embolcallada amb pells fines; on hi havia vehicles de tota mena, des de carros de cavalls fins a automòbils, i negocis de tot tipus, des de la simple paradeta ambulat fins als palaus comercials, i locals de restauració de tota classe, des de tavernes de mala mort fins a restaurants de luxe.

La fascinava veure com la vida es desplegava davant dels seus ulls amb imatges sempre noves. Li agradaven les mirades que li llançaven els nois joves, i de vegades fins i tot en tornava alguna, fugaç i tímida, cohibida per l'angoixa de pensar: ¡ai, si la mare sabés que sóc tan dolenta!

Conservo un retrat seu d'aquell època, el d'una noia jove i bonica que encara no s'havia fet del tot i a qui el fotògraf havia acomodat en una postura coqueta: la trena gruixuda li cau per l'espatlla dreta, té el coll inclinat cap a l'esquerra, somriu i sosté un ram de flors a les mans, prop del pit. A la Minna, la foto l'havia

satisfeta, perquè expressava la idea que tenia de la seva filla: una noia bufona, innocent i una mica múrria que no trigaria a arribar al bon port que era el matrimoni i li regalaria amor, néts i, per tant, una felicitat renovada.

Els homes (d'origen jueu, per descomptat) van començar a festejar-la. Un dels seus cosins se'n va enamorar amb bogeria, cosa que va provocar un bon enrenou al clan dels Kirschner. Un jove rabí li va escriure poemes ditiràmics inspirats en el seus ulls, i dos «bons partits» li van proposar matrimoni.

L'Else se sentia afalagada per tot plegat. Li semblava diferent, interessant i, de vegades, còmic. Mentrestant, esperava l'arribada de l'amor.

—Encara hi ha temps —deia la Minna a en Daniel—. És a partir dels vint, quan es complica la cosa.

L'Else tenia dinou anys quan va topar amb en Fritz Schwiert, que va ser alhora l'amor de la seva vida i el pitjor partit que podria haver trobat.

En una carta molt extensa que mai va arribar a datar ni enviar i que, per tant, no sé quan va escriure, evoca el començament d'aquella història d'amor. «Eres un cristià, un trobador, un jove sense ofici ni benefici. Eres un amant, un artista, però no un marit. Els marits eren d'una altra manera; tenien un altre aspecte i oferien altres coses: coses materials, i no intel·lectuals.» Dit d'una altra manera: en Fritz, l'escollit, va ser per a en Daniel i la Minna una catàstrofe com només podria haver-la vaticinat l'Aaron, l'avi piadós. Però encara van trigar dos anys i mig ben bons a descobrir la magnitud d'aquesta tragèdia, perquè durant tot aquest temps en Fritz i l'Else van saber ocultar el seu amor.

Tot va començar a l'estiu, un dissabte a la tarda, a la cafeteria predilecta dels Kirschner, aquell local immens de dos pisos on la

música era avorrida i la clientela encara més avorrida s'atipava de pastissos.

D'entrada, l'Else es va negar a escoltar per enèsima vegada «Quan les oques van al camp», però quan els pares li van dir que els acompanyaria l'Emanuel, el seu cosí preferit, va canviar de parer i es va decidir a acompanyar-los. Feia una estona que observava amb posat moix la parròquia aburgesada, pensant que al cap d'uns anys també s'asseuria amb ells, feta una matrona mantegosa que ompliria amb nata muntada el buit que sentiria al costat d'un bon partit, quan l'Emanuel va arribar acompanyat d'un home llargarut d'uns vint-i-cinc anys d'edat. El va presentar com a Fritz Schwiefert, amic i antic company de classe. Acomodats al voltant d'una de les taules de marbre de bacallaner, tots cinc van estar xerrant amb cordialitat. Durant la conversa, algú va esmentar que el senyor Schwiefert tocava el piano, parlava rus i escrivia poesia; a més a més, a estones perdudes engiponava alguna crítica de teatre i en aquells moments estava treballant en un llibre sobre Rilke. Mentre en Fritz parlava, amb to alegre, afable i amb un deix d'ironia, no treia els ulls de sobre l'Else, i aquella mirada, però sobretot aquelles revelacions que sonaven com poderoses campanades, van fer estremir les entranyes intactes de la noia.

«De sobte et tenia al davant», recordava en aquella mateixa carta nostàlgica, «eres un veritable trobador i et devorava amb mirades afamades: el teu rostre prim, perspicaç, amb els ulls grisos, el nas gros, la boca atractiva i un xic burleta, els cabells llargs i castanys que sempre et queien damunt del front, i les mans fines i clares.»

La Minna anava xerrant, en Daniel explicava acudits que ja coneixien, l'orquestra entonava un popurri de Paul Lincke i l'únic

que es va adonar que estava succeint alguna cosa funesta, l'Emanuel, feia mans i mànigues per despertar en Fritz i l'Else d'aquella hipnosi en què havien quedat sumits. No se'n va sortir. No es deien ni una paraula, només es miraven.

«És un jove molt simpàtic i cultivat», va comentar en Daniel mentre tornaven cap a casa. La Minna va preguntar a l'Else per què estava tan callada. ¿Que potser s'havia refredat?

L'Else va respondre que, efectivament, no s'acabava de trobar bé i tan bon punt va arribar a casa es va tancar a l'habitació. Es va mirar al mirall durant una bona estona, però el que hi veia no l'acabava de convèncer. Era bufona, això sí, però res més. Un home com aquell, que era poeta i artista, devia tenir unes expectatives que una noia burgesa i plena de mancances com ella mai podria arribar a satisfer. En Fritz era un miratge, una al·lucinació producte d'aquell anhel d'aconseguir alguna cosa «absolutament diferent». Va pensar que no el tornaria a veure mai més.

L'endemà va rebre'n un primer poema.

«Em va semblar molt bonic», escriu, «però no sé si el vaig acabar d'entendre. Tenia un no sé què solemne, malenconiós. ¿Que potser no era alegre, l'amor?»

En Fritz Schwiefer procedia d'una família no burgesa. El seu pare havia mort uns anys abans, havia estat músic. La seva mare, una dona delicada i de maquillatge extremat, havia nascut a França. La Lucie, la seva única germana, més gran que ell, era mare de tres fills i s'havia divorciat quan el seu marit li havia encomanat la sífilis.

En Fritz, un intel·lectual àvid, somniador amb talent, eixelebrat encantador, enginyós i culte, podia fer i desfer com li vingüés de gust. Sovint cometia errors per acció o per omissió, però a causa dels seus dots artístics i intel·lectuals ningú no li ho tenia

en compte. I encara menys l'Else, que adorava amb ingenuïtat tot el que era «artístic» i sobrevalorava en excés aquell Fritz tan immadur.

«El que volia esbrinar com fos», escrivia, «el que no em podia treure del cap, era el talent artístic. Res no era capaç de commoure'm més que una obra d'art, res no m'imposava més respecte i em provocava més admiració que un ésser amb talent. M'intimidava fins a tal punt que em feia sentir petita, inferior; aconseguia que em plantegés en tot moment què devia passar dins d'una persona capaç de compondre música, pintar, escriure poesia. ¿Què pensa? ¿Com viu?»

En Fritz va acabar responent de manera honesta i perdurable a la seva pregunta. Això sí, massa tard.

Per a tots dos va ser el primer amor. I malgrat que en el cas d'en Fritz el sentiment era molt profund, no es podia comparar amb el que sentia l'Else. El d'ell era un amor típicament masculí: exigent, gelós, egoista, susceptible, dominat pels instints i sovint, intolerant. Per a l'Else, en canvi, encara atrapada en la trampa de l'amor, la tutela i els principis paterns, suposava la satisfacció més gran de la seva vida. Perquè en Fritz no només era l'home estimat que la iniciava en els petons i els plaers eròtics, sinó també el mestre que li deia quins llibres havia de llegir, quina música havia d'escoltar i quins quadres i obres de teatre havia de veure. Era el guia intel·lectual que la introduïa en la forma, el contingut i el corrent d'una obra, que li ensenyava a tenir criteri i a ser crítica, que li desenvolupava l'instint del bon gust. En definitiva, era qui li obria la porta de l'ampli i meravellós món cristià de l'amor, de l'art i de la cultura.

Es trobaven d'amagat durant una o dues hores, l'estona que l'Else podia escapolar-se de la vigilància de sa mare sense aixecar

sospites. Per veure's triaven parcs i pastisseries, s'asseien agafats de la mà en tapisseries de vellut gastades, s'abraçaven rere els arbustos i s'arrupien com ocellets en bancs recoberts de neu. S'escrivien cartes cada dia i se les deixaven a la llista de l'oficina de correus. De vegades només era un full solt en què es reafirmaven l'amor que sentien l'un per l'altre.

«Pitt meu, en realitat no em ve de gust escriure, només fer-te saber que penso en tu. Pitt, ¡t'estimo tant! ¡Un petó!

La teva Babushka

PS: ¡Falten exactament quaranta-nou hores perquè ens veiem!»

L'Else s'havia convertit en la Babushka; en Fritz, en en Pitt. Dos noms nous, dues persones noves, nascudes en secret, el secret més ben guardat; anònimes als ulls del món.

Amb tot, en Fritz, i sobretot l'Else, ho tenien magre. Desitjaven esventar el seu amor i poder comentar-lo amb qualsevol, a qualsevol hora, però estaven condemnats al silenci. No tenien confidents, ni refugi, ni tan sols els diners necessaris per amenitzar una mica l'escàs temps de què disposaven. Cada cita semblava una cursa d'obstacles que exigia a l'Else una llarga meditació i grans dosis d'inventiva, astúcia i subterfugis.

Que durant quant de temps més haurien de continuar d'aquella manera, li va preguntar en Fritz al cap d'un any, en un dia fred i plujós, al parc. ¿Volien passar el que els quedava de vida vagant per les pastisseries i els bancs públics?

L'Else, que s'acoquinava tan bon punt ell es mostrava impacient, no va saber què contestar-li. Va voler agafar-li la mà, però en Fritz ho va evitar enfonsant-la dins la butxaca de l'abric.

Va dir-li que no entenia com podia tenir uns pares tan retrògrads. Al capdavall, ja era adulta i vivia al Berlín del segle XX, i no en una vila polonesa del segle XVI on en qualsevol moment podia entrar un cosac cavalcant i brandant un sabre. ¿O és que potser ella aprovava el comportament dels seus pares?

L'Else va fer que no amb el cap.

Aleshores se'n podia anar a viure amb ell i deixar-se estar de punyetes; tant se valia, si el seu cosí Emanuel se n'assabentava per sa mare o per sa germana. O bé que fos ella, qui se l'endugués a casa i els digués als pares que ja n'havien tingut prou, d'anar buscant un lloc on poder seure sota la pluja. Que ja no li feien cap gràcia, tots aquells escarafalls entre jueus i cristians, que uns guardessin mínimament les formes i es miressin els altres com si estiguessin sonats, i viceversa.

L'Else es va posar a plorar. Tot li feia por: li feia por desconcertar-lo si li treia temes trivials, li feia por decebre'l si no sabia respondre a una pregunta profunda, li feia por fer-li pujar la mosca al nas si no es deixava descordar la brusa, li feia por contrariar-lo si havia d'anul·lar una cita, li feia por la seva ironia i la seva irritabilitat, la seva ànsia, el seu desig i aquell humor tan variable que tenia.

«Sempre eres diferent», escrivia. «Un nen petit, o un mestre insistent; un poeta somniador o un histrió exaltat; un amic comprensiu o, sovint, un home incompreensible que a la primera de canvi es tornava esquerp, s'enfurismava i resultava insofrible. ¡Que terribles que eren, aquells moments, quan m'adonava de la teva immensa superioritat! ¡Que desvalguda que em sentia, quina desesperació! Però mai no em vaig rebel·lar. Cal que els artistes siguin així, em deia a mi mateixa, i el fet de no comprendre tot allò tan estrany que et passava per dins només incrementava la meva admiració i el meu amor.»